

water & land

**Bijenhouden
voor de toekomst**

Colofon

Deze brochure is het resultaat van het project Water & Land. Immaterieel erfgoed en duurzame ontwikkeling. Dat is een driejarig, internationaal pilootproject van [Centrum Agrarische Geschiedenis](#) en [Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland](#).

Afb. voorpagina © Koninklijke Vlaamse Imkerbond

Leuven, 2024.

Depotnummer D/2024/11.875/2

Een digitale versie van deze brochure is beschikbaar op

www.waterenland.be

www.cagnet.be

www.immaterieelerfgoed.nl

Voor meer informatie:

Laura Danckaert, Centrum Agrarische Geschiedenis vzw

Atrechtcollege, Naamsestraat 63, 3000 Leuven

laura.danckaert@cagnet.be

+32 16 37 21 90

Jet Bakels, Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland

Hoeflerlaan 4, 6816 SG Arnhem

j.bakels@immaterieelerfgoed.nl

+31 26 35 76 113

Inhoud

Inleiding	2
Imkeren	5
Imkers in Vlaanderen en Nederland	11
Duurzame imkerij	15
Inspirerende voorbeelden	21
Buzzwatch	21
Honeybee Valley	23
Kansen en uitdagingen	25
Werken aan een mentaliteitswijziging	25
Coproductie als sleutelwoord	29
Beleid en best practices	32
Onderbouwen met onderzoek	34
Zelf aan de slag	39
Meer lezen	43

Inleiding

De biodiversiteit neemt al decennialang stelselmatig af. Biodiversiteit omvat de diversiteit aan organismen die op deze wereld voorkomen, van micro-organismen, planten en dieren tot de mens. Het verdwijnen van soorten en variëteiten brengt de natuur uit balans, en dat vormt een reële bedreiging voor onze planeet. En ook voor ons, want bijvoorbeeld ons eten en drinken steunt op dit precare evenwicht.

Belangrijk onderdeel van dit ecosysteem zijn de bijen. Samen met andere insecten zorgen ze voor bestuiving en dus voor ons voedsel. Deze bestuivers hebben het vandaag moeilijk, door de dalende biodiversiteit, klimaatverandering, ziektes en exoten zoals de Aziatische hoornaar. De honingbij krijgt ook met deze uitdagingen te maken, maar wordt in de strijd geholpen door de imker. Het bijenhouden is van alle tijden en de honingbij speelt al eeuwen een rol in het leven van de mens. In deze brochure maken we kennis met de praktijk van de imkerij en zoeken we een antwoord op de vraag: **hoe kan een praktijk als bijenhouden bijdragen aan een klimaatrobuuste toekomst?**

We willen met deze brochure mensen inspireren om met een nieuwe blik naar de honingbij en haar imker te kijken. Om de kennis van imkers naar waarde te schatten. Daarnaast richten we ons tot een breder publiek waaronder beleidsmakers, natuurbeheerders, erfgoedexperten en -liefhebbers om op een andere manier kennis te maken met de imkerij. Om ideeën op te doen en samenwerkingen aan te gaan, en naar een toekomstgericht erfgoed- én natuurbeheer te streven.

Immaterieel cultureel erfgoed?

Immaterieel cultureel erfgoed, dat zijn gewoontes, kennis en praktijken van vandaag, die mensen van vroeger hebben meegekregen en graag willen doorgeven aan volgende generaties. En naarmate tijden veranderen, evolueert het immaterieel erfgoed mee. Dat dynamische karakter maakt immaterieel erfgoed bij uitstek geschikt om ons meer te leren over hoe we omgaan met veranderingen, bijvoorbeeld in klimaat. Maar, immaterieel erfgoed zit in de hoofden en handen van mensen. Het is daarom niet altijd vanzelfsprekend om zorg te dragen voor dit erfgoed, laat staan om het een actieve rol toe te kennen in klimaatuitdagingen. Ook in Nederland en België worden de kennis en inzichten uit erfgoedpraktijken voorlopig nog weinig meegenomen in besluitvorming. De beleidsmatige en wetenschappelijke scheiding tussen cultuur en natuur blijft sterk, waarbij het tweede veruit de meeste aandacht krijgt. Daarom kijken Centrum Agrarische Geschiedenis en Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland samen vanuit een nieuwe invalshoek naar immaterieel erfgoed en onderzoeken de koppeling met ecologische duurzaamheid.

Benieuwd naar immaterieel erfgoed in jouw buurt?

Neem zeker een kijkje op www.immaterieelerfgoed.be of www.immaterieelerfgoed.nl.

Deze brochure is een resultaat van het project 'Water en land. Immaterieel erfgoed en duurzame ontwikkeling'. Het is een driejarig, internationaal pilootproject dat is opgezet door Centrum Agrarische Geschiedenis en Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland. Via dit project willen we immaterieel erfgoedpraktijken die kunnen bijdragen aan een klimaatrobuuste toekomst onderzoeken, erfgoedgemeenschappen ondersteunen in borging en zichtbaarheid, beleidsmakers attenderen op de kansen van erfgoed en internationale uitwisseling stimuleren tussen erfgoedgemeenschappen, experts, onderzoekers en beheerders.

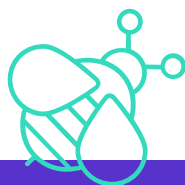
Projectpartner Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland onderzocht in 2022-2023 al de praktijk van het bijhouden in Nederland, met de brochure '[Meer dan bijen houden. Bijen, mensen en een duurzame toekomst](#)' als eindresultaat. In kader van het Vlaams-Nederlandse project Water & Land, toetsten we die resultaten met Vlaamse imkers. In deze brochure brengen we een overzicht van dat Vlaams-Nederlandse verhaal, aanvullend op de eerdere brochure van KIEN.

Afbeelding 1: Bijen vliegen af en aan de kast © Koninklijke Vlaamse Imkerbond

Imkeren

Bijhouden of imkeren is een eeuwenoud vakmanschap. De imker houdt honingbijen, die in een kolonie of volk leven in bijenkasten of -korven. In ruil voor de zorg voor zijn of haar bijen en het bestrijden van ziekten, parasieten en andere bedreigingen, kan de imker honing en bijenwas oogsten.

Het imkeren heeft in al die eeuwen een grote evolutie doorgemaakt. Al in de prehistorie werd honing geogst uit boomholtes, grotten en andere plaatsen waar wilde bijenkolonies zich hadden gevestigd. Na de domesticatie van de honingbij, reeds duizenden jaren geleden, werd door Egyptenaren, oude Grieken en Romeinen al geïmkerd in keramische buizen, vooraleer de gevlochten (stro)korven ook in Europa hun intrede deden. De imkerij evolueerde dan mee met de beschikbare technieken, van korven naar houten (of zelfs kunststof) kasten, met allerlei technologische snufjes en monitoring systemen.

Korfimkers

De strokorven werden in onze contreien gebruikt sinds de vroege middeleeuwen. Ze zijn er in alle vormen en maten, iedere streek had wel een eigen vorm. Ook de persoonlijke smaak van de korfvlechter kon een eigen resultaat met zich meebrengen. Vandaag wordt de techniek van het korfvlechten en -imkeren slechts door enkelingen beheerst, het vraagt immers jaren kennis en inzicht in het leven van bijenvolken. Deze korven zijn immers veelal enkel langs de onderzijde toegankelijk voor de imker, wat toezicht op het bijenvolk moeilijker maakt, en zitten de honingraten vast in de korf. Bijenhouders die vandaag nog met korven werken, doen dat met aandacht voor natuurlijke raatbouw en het zwermgedrag van de bijen. Bijen leven in een korf in synergie met allerlei kleine organismen en schimmels, die in de moderne bijenkasten worden geweerd. Bovendien is het klimaat in die moderne kasten niet altijd ideaal.

Het blijkt namelijk dat – door een lagere luchtvochtigheid in de korf dan in een bijenkast – er minder risico is op besmetting met varroamijt. Oude technieken zoals het korfimkeren kunnen op die manier kennis en inspiratie bieden voor de moderne imkerij. Zo voert het Vlaams Bijen-instituut momenteel testen uit met een combinatie kast-korf: een bijenhuis met het klimaat van de korf maar met uitneembare raten voor het gemak van de imker.

Afbeelding 2: Tientallen korven werden geplaatst op de heide. Op de achtergrond zijn moderne bijenkasten te zien. © Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland

Wist je dat in Nederland de praktijk van **korfimkerij** reeds is opgenomen in het netwerk van immaterieel erfgoed?

Een enorme ontwikkeling naar professionalisering kenmerkt het bijenhouden. Imkers zijn in Vlaanderen bijvoorbeeld wettelijk verplicht zich te registreren bij het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen, en vanuit Europese wetgeving wordt gevraagd om informatie over bijenvolken en -kasten te delen. Zo delen imkers in Duitsland bijvoorbeeld hoeveel volkeren ze hebben, waar de overwin-

terplaats is, maar ook naar welke standplaatsen ze afreizen. Zo kunnen te grote concentraties en een te grote druk op de beschikbare voedselbronnen in het landschap vermeden worden. In Vlaanderen is de registratieplicht beperkter, en moet het afreizen niet doorgegeven worden. In Nederland kennen imkers ook de plicht tot bijvolkregistratie, maar wordt anno 2024 nog volop gewerkt aan de invulling hiervan.

Afbeelding 3: Bijen verzamelen met hun behaarde lichaam heel wat stuifmeel © Willem Tel.

Ooit was het imkeren een belangrijke nevenactiviteit van de landbouwer. Honingbijen hadden (en hebben) immers een belangrijke bestuivende functie, de bijenwas werd gebruikt voor kaarsen en de honing kon worden verkocht als bijverdiensite. Toen vanaf halverwege de negentiende eeuw steeds vaker goedkope honing werd ingevoerd, en in de decennia daarna ook stilaan elektrische verlichting zijn

intrede begon te doen, gingen daarmee dus ook een aantal belangrijke verdienposten van de honingbij verloren. Vandaag zijn de honinggoost en de productie van bijenwas veelal bijverdiensites, en blijft enkel de bestuivende functie overeind. Met de opkomst van de intensieve land- en tuinbouw is de rol van juist de honingbijen als bestuivers steeds groter geworden. Zo'n 70% van onze belangrijkste

voedselgewassen hebben bestuiving nodig. De economische waarde van die bestuiving door insecten wordt daardoor in de Europese Unie zelfs op 15 miljard euro per jaar geschat!

Honingbijen spelen daar een belangrijke rol in, maar zijn zeker niet alleen. Ook andere bestuivende insecten zoals wilde bijen, hommels, vlinders... maken daar evengoed een noodzakelijk deel van uit. En die wilde bestuivers staan onder druk. In een onderzoek uit 2019 werden in België 403 wilde bijensoorten geteld, waarvan 30% met uitsterven bedreigd was, en ongeveer 7% bijna in die categorie van bedreigd viel. Slechts bij minder dan de helft (42%) van deze bijensoorten was de status niet zorgwekkend. Ook in Nederland verschenen cijfers in 2018: van alle 331 getelde bijensoorten staan er 181 op de rode lijst, en zijn er 30 daarvan ernstig bedreigd.

Bovendien krijgt de honingbij ook met bedreigingen te maken. Al jaren moeten imkers opletten voor sterfte door varroamijt, en recente uitdagingen zoals de Aziatische hoornaar die in onze contreien geen natuurlijke vijanden kent, maken het de bijen moeilijk. Ook het zogenaamde 'verdwijnsyndroom' – mogelijk veroorzaakt desoriëntatie door herbiciden en neonicotinoïden (een groep van insecticiden) – of andere 'spuitschade' heeft impact op de gezondheid van de bijenvolken.

Gelukkig kan de honingbij rekenen op de imker voor goede zorgen. En daar kan ook de wilde bij van profiteren. Steeds meer zien imkerverenigingen een shift richting ecologisch imkeren, met naast aandacht voor het natuurlijke leven van de bij ook een bekommering voor de omgeving. Het is deze nieuwe (of is het een terugkeer naar het oude?) manier van imkeren die in deze brochure centraal staat.

Die oude traditie van bijhouden die al eeuwen en eeuwen bestaat, daar moeten we niet gekscherend over doen. Iedere tijd heeft z'n eigen ding. We leven nu in een tijd waarin we die verantwoordelijkheid moeten nemen en weten dat we die verantwoordelijkheid hebben. De imkers van begin 1900 hadden een andere visie en heel andere kennis van de omgeving. Het gaat er niet om hen kwalijk te nemen wat er toen verkeerd is gegaan. Het gaat om goed te doen op basis van de kennis die we nu hebben.

— Aat Rietveld, voormalig vice-voorzitter van de Nederlandse Bijenhoudersvereniging

Meer weten over de bedreiging van wilde bijen?

Neem dan eens een kijkje naar de [Belgian Red List of Bees](#), een rapport dat de dreiging tot uitsterven in kaart brengt voor de wilde bijen in België, of naar het [Basisrapport voor de Rode Lijst Bijen](#) voor de situatie in Nederland.

Meer lezen?

- **Bakels, J.**, *'Meer dan bijen houden. Bijen, mensen en een duurzame toekomst'*, 2023.
- **Geurts, A. en Luyten, S.**, *Bij de imkerij*, 2016.
- **Goens, O. en Maes, J.**, *Geschiedenis van de Bijenteelt*, Brugge, 1985.

Afbeelding 4: Imker Edwin aan het werk © Willem Tel

Imkers in Vlaanderen en Nederland

Niet alleen de imkerij maakte een evolutie door, ook verschillende types imkers ontplooiden zich in de loop der tijd.

Jet Bakels van het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland deed in 2022-2023 onderzoek naar de imkers en onderscheidde een aantal groepen imkers.

- **De hobby-imker**, die een of enkele bijenvolken houdt
- **De ecologische imker**, die zo natuurlijk mogelijk aan de slag gaat
- **De agrariër**, die enkele volken houdt op zijn land- of tuinbouwbedrijf
- **De honinghaler**, die meerdere volken houdt om de honing te kunnen verkopen
- **De professionele bestuivingsimker**, die honderden volken heeft en inzet op landbouwbedrijven (zeer regionaal gebonden aan fruit- en glasteelt)

Al die types imkers zitten allemaal op een spectrum tussen antropocentrisch imkeren, met aandacht voor de winsten voor de mens, en apicentrisch imkeren, waar de bij helemaal centraal staat. Maar wat ze allemaal delen is de zorg voor hun honingbijen. Ze willen immers allemaal een gezonde bijenstand.

Er zijn imkers die niet oogsten, die gewoon een kast hebben staan voor de natuur. Ze gaan zelfs niet kijken of er honing in zit, en houden dat als wintervoedsel in de kast.

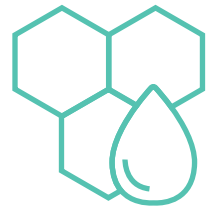
— Geert Meersdom, voorzitter
Koninklijke Vlaamse Imkersbond

Er zijn in Vlaanderen en Nederland duizenden imkers, naar schatting 10.000 in Nederland en 5.000 in Vlaanderen. Het aantal beroepsimkers daarvan is in Nederland en België erg beperkt. De overgrote meerderheid zijn imkers die in hun vrije tijd bijen houden, of hoogstens in bijberoep of als bijverdienste ook nog inzetten op bestuiving of honingproductie.

Die duizenden imkers zijn ook in verenigingen terug te vinden. Zo zijn er in Nederland meer dan 8500 imkers aangesloten bij de [Nederlandse Bijenhoudersvereniging](#). Dit is een koepelorganisatie, waaronder meer dan 200 [lokale verenigingen](#) actief zijn. Daarnaast zijn er nog verschillende kleinere imkerverenigingen, maar ook organisaties zoals Bijenlandschap West-Brabant die zich met tientallen partners inzetten voor een bijenvriendelijk landschap.

Ook in Vlaanderen zijn er verschillende verenigingen terug te vinden. Er zijn twee grote koepelorganisaties. Enerzijds is er de [Koninklijke Vlaamse Imkerbond](#), die vertegenwoordigt ongeveer 4000 leden, en heeft een landelijke, provinciale en regionale werking. Anderzijds is er het [Vlaams Bijeninstituut](#), een tweede koepelorganisatie die duizendtal imkers en bijenliefhebbers samenbrengt, alsook steden en gemeenten onder hun leden telt. Daarnaast zijn er, net als in Nederland, tal van lokale verenigingen actief.

Via die verenigingen worden ook cursussen georganiseerd, en zowel in Vlaanderen als in Nederland zijn beginnerscursussen enorm populair. De eeuwenoude kennis van generaties aan imkers wordt op die manier volop doorgegeven aan nieuwe generaties imkers. Bovendien is in Nederland het bijhouden reeds erkend als immaterieel cultureel erfgoed en prijkt het op de [Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland](#). In Vlaanderen kreeg het vakmanschap al een plekje in de Grote Verzameling op het platform [immaterieel-erfgoed.be](#).

Afbeelding 5: Bijenkasten in een koolzaadveld © KONVib

Duurzame imkerij

Imkers kunnen een heel belangrijke rol spelen in een klimaatrobuuste toekomst. Door hun honingbijen te koesteren, dragen imkers tegelijk ook zorg voor hun omgeving en kunnen ze voldoende voedsel voorzien voor zowel de honingbijen als allerlei andere bestuivers. Of zo gaat het idealiter toch. Aat Rietveld,

voormalig vice-voorzitter van de Nederlandse Bijenhoudersvereniging, benadrukt dat de denkwijze van sommige imkers nog moet omslaan: "Is het wel goed voor de honingbij? Da's de vraag niet. Is het goed voor de biodiversiteit? En daar heeft de honingbij een plaats in."

Bijenhouden en de Sustainable Development Goals

De internationale bijenhoudersorganisatie [Apimondia](#) bracht in 2021 een rapport uit vanuit het idee dat bijenhouden een enorme waarde heeft voor duurzame ontwikkeling. Voor elk van de 17 Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen of Sustainable Development Goals (SDG's) maakten medewerkers van Apimondia de oefening hoe het bijenhouden ertoe bijdraagt. Bij wijze van voorbeeld lichten we in deze brochure twee doelstellingen uit:

Doelstelling 13: "Klimaatactie. Neem dringend actie om de klimaatverandering en haar impact te bestrijden"

Bijen zijn afhankelijk van een gezonde leefomgeving, met voldoende bloeiende planten in zowel landbouw- als natuurgebied. Imkers merken als een van de eersten de gevolgen van het verdwijnen van zulke bloeiende gebieden door klimaatverandering én menselijke acties zoals ontbossing of veranderende landbouwproductie. Het kwetsbare ecosysteem staat onder druk van plagen, ziektes, productieverlies... Ook de ecosystemendiensten die bijen ons kunnen leveren worden door klimaatverandering bedreigd. De oplossing

ligt in een holistische kijk op de omgeving met voldoende diversiteit voor de bestuivende insecten.

Doelstelling 15: “Leven op het land. Bescherm, herstel en bevorder het duurzaam gebruik van ecosystemen op het vasteland, beheer bossen duurzaam, bestrijd woestijnvorming, stop landdegradatie en draai het terug en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe.”

Imkeren is een praktijk die niet schadelijk is voor het milieu en – door de rol in bestuiving – een economische reden geeft aan het behoud van natuurlijke habitats. Daarnaast kan het ook helpen om buurtbewoners te betrekken bij de bescherming van biodiversiteit, door in te zetten op aanplanting en het vervolledigen van de bloeihoog.

Rekening houden met de omgeving, de beschikbaarheid van voeding voor de honingbij én andere bestuivers, is dan ook de basisvoorwaarde voor duurzaam imkeren. Imkers kunnen gaan inzetten op nieuwe aanplantingen om gevarieerd voedsel te voorzien. Daarbij spreken ze van ‘drachtplanten’: planten die in de vorm van nectar en pollen voedsel leveren aan de honingbij en andere insecten. De ene plant geeft veel nectar, de andere dan weer veel stuifmeel, en de bloeiperiodes verschillen van soort tot soort. Om het hele jaar door voedsel te hebben, is het nodig dat bijen van februari tot november een aanbod van bloeiende planten hebben. Daarmee kunnen ze zichzelf van honing en wintervoeding voorzien. De imker kan de bijen helpen om die zogenaamde ‘bloeihoog’ rond te maken, door specifieke –

inheemse – planten te groeien en lokaal de nodige soortenrijkdom (terug) in te voeren. Zo kan de imker zijn directe omgeving verrijken met eenjarige en meerjarige planten, rekening houden met wat reeds groeit in de omgeving – van natuurlijke planten tot landbouwgewassen. Daarmee versterken ze ook de draagkracht van een gebied, waar ook de wilde bijen op zoek gaan naar voedsel. En niet enkel imkers kunnen hierop inzetten. Een maatregel die tegenwoordig veel wordt toegepast, zijn de bloemranden die landbouwers kunnen aanleggen, al dan niet vergoed via een beheersovereenkomst.

Maar, bloemranden zijn slechts één van de nodige maatregelen om de bijen – honingbij én wilde bij – te helpen. Het zijn immers veelal oplossingen op korte termijn. Om op lange

termijn de bestuivers te helpen, zijn standvastige bloeiende elementen nodig in de vorm van kleine landschapselementen. Heggen, hoogstamboomgaarden, kleine bosjes, houtkanten... Zulke kleine landschapselementen vormen de ecologische verbindingswegen tussen stukjes

natuur die zich verspreid in dat landschap bevinden. Daardoor kunnen wilde bijen voedselbronnen vinden op vliegafstand van hun nest. En bovendien zijn zulke groene linten in het landschap ook voordelig voor andere insecten en kleine fauna.

Afbeelding 5: bloemenweide bij landbouwbedrijf © CAG

Ook voldoende nestgelegenheid voor wilde bijen houdt sommige imkers bezig. Bijenhôtels zijn intussen wijdverspreid, van kleine kastjes in de eigen tuin tot grotere constructies bij bedrijventerreinen, landbouwbedrijven of natuurgebieden. Echter, slechts 20% van de wilde bijen nestelt zich in zulke bovengrondse schuilplaatsen. De overige 80% vindt zijn huis onder de grond. Daarom is het aanleggen van een zogenaamde 'bijenburcht' een belangrijk hulpmiddel voor de wilde bij. Een dergelijke bijenburcht wordt aangelegd in een omgeving met voldoende stuifmeel- en nectarbronnen,

vangt voldoende zonlicht op en heeft wat reliëf. De afgelopen jaren verschijnen steeds meer van zulke bijenburchten. [Bijenlandschap West-Brabant](#) werkte bijvoorbeeld mee aan de aanleg van drie nieuwe burchten. Annemieke Doomen vertelt meer over hun werking: "We hebben in deze regio nu drie bijen burchten helpen ontstaan. Verder zijn de bijenbufferstroken een project waar we heel trots op zijn. Dat is dit jaar voor het eerst opgepakt en uitgevoerd. Er is nu voor 144 kilometer bloemenzaad ingezaaid. Op schaal van de bij zijn dat enorm veel nieuwe verbindingen voor die bestuivende insecten."

Afbeelding 6: Bijenburcht bij Villa Heidetuin in Bergen-op-Zoom © CAG

Bovendien zijn de honingbijen een zeer goede indicator voor de kwaliteit van de omgeving. Het eeuwenoude vakmanschap van de imker, zijn inzicht in de vitaliteit en het functioneren van

een bijenvolk zijn daarom cruciaal. Dat kan hand in hand met onderzoek en technologische innovaties bijdragen aan een duurzame toekomst.

De honingbij is de kanarie in de kolenmijn. Als het met de honingbij slecht gaat, gaat het met de natuur slecht. Dat is geen understatement, dat is realiteit.

— René De Backer, voorzitter van het Vlaams Bijeninstituut

Als een bijenvolk te weinig nectar- en stuifmeel binnenbrengt, is er ook een tekort voor wilde bijen. Of wanneer honingbijen worden blootgesteld aan pesticiden of neonicotinoïden, zijn ook wilde bijen de dupe. Op die manier vervult de imker een signaalfunctie.

De imker krijgt op die manier een mogelijke nieuwe rol: van honingjager tot natuurimker.

Door de zorg voor de omgeving en het voorzien van een bloeiboog centraal te stellen, bevordert de imker de biodiversiteit. Vanuit zijn signaalfunctie monitort hij veranderingen in de omgeving, al dan niet veroorzaakt door klimaatverandering. Het inzicht van de imker in de omgeving en zijn praktijkkennis kunnen zo een belangrijke schakel vormen in het versterken van de wilde bijen en de lokale biodiversiteit.

Meer weten?

Lees hier het volledige rapport [Beekeeping contributes to achieve the Sustainable Development Goals](#).

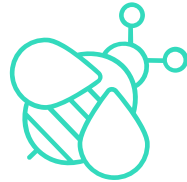
In de brochure *'Meer dan bijen houden. Bijen, mensen en een duurzame toekomst'* van het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland wordt de cyclus van het bijenvolk mooi grafisch weergegeven!

Afbeelding 7: Wilde tronkenbij bezoekt een insectenhotel © Willem Tel.

Inspirerende voorbeelden

In deze brochure halen we twee inspirerende voorbeelden uit Vlaanderen aan. In de publicatie [‘Meer dan bijen houden. Bijen, mensen en een duurzame toekomst’](#) van het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland zijn voorbeelden uit Nederland terug te vinden.

Buzzwatch

De aanwezigheid van voldoende drachtplanten is cruciaal voor een gezonde omgeving voor zowel honingbij als wilde bij. In het project Buzzwatch worden drachtplanten en bijenpopulaties in kaart worden gebracht via een combinatie van artificiële intelligentie en burgerwetenschap. Onderzoekers van [Hogeschool PXL](#) (PXL BIO-Research en PXL Smart-ICT) en het [Vlaamse Bijeninstituut](#) slaan de handen in elkaar met app-ontwikkelaar [Plantsoon](#) voor de ontwikkeling van de Buzzwatch-app, gesubsidieerd door [Amal!](#) (een organisatie die wil inspireren, adviseren en activeren rond Artificiële Intelligentie).

Het project werd opgezet met als doel de wintersterfte van bijen te voorkomen. Veel imkers worden namelijk met dit probleem geconfronteerd, onder andere door een tekort aan stuifmeel. In het project Buzzwatch wordt

een app ontwikkeld om hieraan tegemoet te komen. Burgers kunnen via deze app foto's uploaden van de bomen en planten in hun tuin of tijdens een wandeling. Een slimme AI-tool analyseert vervolgens deze beelden: welke soorten zijn het, en staan ze al in bloei? Op basis hiervan wordt de nectar- en stuifmeel-index van een locatie bepaald. Hoe meer foto's er worden toegevoegd in de app, hoe beter kan worden weergegeven waar en wanneer voldoende drachtplanten – en dus nectar en stuifmeel – te vinden zijn.

En dat is uiteraard waardevolle informatie voor de imker. Op die manier weet die waar genoeg voedsel voor de honingbijen beschikbaar is, en welke locaties dus interessant zijn voor het plaatsen van de bijenkast. Maar niet alleen de imker vaart er wel bij. Ook groendiensten van gemeenten kunnen met behulp van de app

inschatten waar de bloeiperiode van openbaar groen afgelopen is zodat ze op het juiste moment kunnen maaien. Bovendien helpt de app bij het in kaart brengen van het voorkomen van plantensoorten en eventuele hiaten in de omgeving. Hierdoor kunnen deze leegtes worden aangepakt door het aanplanten van kleine landschapselementen of inzaaien van groene berm. Dat komt ook de solitaire, wilde bij ten goede, die vaak afhankelijk is van één bepaalde plantensoort.

Buzzwatch is een nieuw project, dat nog in een proefperiode zit. In de zomer van 2024 wordt de app getest door een beperkt publiek in de gemeente Nijlen. Hoewel het project zich nog in een vroege fase bevindt, kreeg het wel reeds een nominatie te pakken voor de [Innovation in Politics Award](#) in de categorie *Climate Protection*. De winst ging in die categorie uiteindelijk naar een ander project.

Meer weten over het project Buzzwatch?

Lees er meer over op de website van het [Vlaams Bijeninstituut](#), de app-ontwikkelaar Plantsoon, of subsidieerder [Amai](#).

Honeybee Valley

Het samenwerkingsplatform [Honeybee Valley](#) werd in 2014 opgericht op initiatief van prof. Dirk de Graaf, hoofd van het [Laboratorium voor Moleculaire Entomologie en Pathologie van de Honingbij](#) van de Universiteit Gent. Doelstelling van het samenwerkingsplatform is om problematieken rond de honingbij in kaart te brengen en te onderzoeken. Resultaten en informatie worden (inter)nationaal uitgewisseld en verspreid. Dit onderzoek gebeurt met behulp van een eigen bijenstand, van 80 volken verspreid over verschillende locaties, en met toegang tot verschillende analysemogelijkheden en hightech-apparatuur en labo's. Concreet zet Honeybee Valley zich in om relevant onderzoek te vertalen naar imkers, journalisten en beleidsvoerders en om imkers in de praktijk te begeleiden bij technieken en ziektebestrijding. Ze delen bedrijfsmethoden voor imkers en bieden een lijst van drachtplanten aan om de

zoektocht naar bijenvriendelijke soorten te vergemakkelijken. Daarnaast bieden ze ook een lijst van maatregelen aan, die de bijen vooruithelpen. Deze lijst is doorzoekbaar op impact (hoog, matig of gemiddeld), op doelgroep (burger, landbouwer, gemeente, imker, school...) en op categorie (bv. meer eten, minder gewasbeschermingsmiddelen, goede bedrijfsmethoden, sensibiliseren...).

Met deze werking bereikt Honeybee Valley een divers publiek, van onderzoekers over imkers tot gemeenten. Bovendien worden regelmatig gezamenlijke onderzoeksprojecten opgezet, waarin imkers een belangrijke bijdrage kunnen leveren, maar ook bedrijven, organisaties en particulieren een rol kunnen spelen. Honeybee Valley is daarmee een sprekend voorbeeld van samenwerking, een holistische aanpak en coproductie, wat noodzakelijk is in het inzetten van traditionele ecologische kennis en immaterieel erfgoed voor de toekomst.

Meer weten over Honeybee Valley?

Neem dan zeker een kijkje op hun uitgebreide [website](#)! Eerder geïnteresseerd in Nederlands onderzoek? Wageningen University en Research heeft ook een expertisecel Bijen@WUR.

Afbeelding 8: Stuifmeelkorrels verzameld door imkers worden in het labo onderzocht © Willem Tel.

Kansen en uitdagingen

Vandaag staan we voor grote uitdagingen op het gebied van klimaat, biodiversiteit, duurzaamheid, ruimtelijke ordening en de samenleving. Immaterieel erfgoedpraktijken kunnen hierbij als inspiratiebron dienen, aangezien ze zich voortdurend hebben aangepast aan de ecosystemen en omgevingen waarin ze worden beoefend. Het natuurlijk of biologisch bijhouden kan, met zijn focus op de zorg voor de omgeving en het signaleren van opvallende veranderingen, een belangrijke rol spelen in de huidige klimaat- en biodiversiteitsuitdagingen.

Heel wat immaterieel erfgoed en kennis bestaat vandaag nog slechts in de hoofden en handen van enkelingen. Vaak zijn het bijzonder interessante praktijken om te borgen en te onderhouden, omdat ze op kleine schaal belangrijke bijdragen leveren aan de huidige biodiversiteitsproblematiek, en omdat deze kennis mogelijk ook op grotere schaal kan

worden ingezet. Dit sluit aan bij de oproep van UNESCO: think global, act local. Lokale praktijkkennis kan gecombineerd worden met wetenschappelijk onderzoek. Het bijhouden kan bijvoorbeeld omgevings- en bermbeheer verrijken en oude technieken verbinden met hoogtechnologische vernieuwingen. En bovenal: het versterkt de waardering voor en de emotionele verbondenheid met de natuur. Immaterieel erfgoed zoals het bijhouden kan zo een belangrijk en engagerend middel zijn om de omgeving te vergroenen en biodiversiteit te bevorderen.

De kansen zijn dus groot maar de uitdagingen evenzeer. Om immaterieel erfgoed als hefboom in klimaatopgaven in te kunnen zetten, zijn er vier grote aandachtspunten waar we volop aan kunnen samenwerken.

- Noodzaak tot een mentaliteitswijziging
- Coproductie als sleutelwoord
- Behoeftte aan beleid en goede voorbeelden
- Onderbouwing met verder onderzoek

Werken aan een mentaliteitswijziging

Mens en landschap hebben elkaar al eeuwenlang beïnvloed. Het huidige cultuurlandschap is het resultaat van duizenden jaren aan wisselwerking tussen natuurlijke processen en

allerlei menselijke ontwikkelingen. De afgelopen eeuw hebben we het landschap steeds meer en steeds ingrijpender naar onze hand gezet, uitgaande van de maakbaarheid van de natuur.

We lopen nu echter tegen de grenzen van dat idee aan, met alle gevolgen van dien. Het landschap werd in enkele decennia tijd een stuk leger. Kleine akkers met diverse gewassen, perceelranden en grachten werden omgevormd tot grote, intensief bewerkte percelen met

monoculturen. Daardoor verdween ook veel van de diversiteit. Dat maakte de leefomstandigheden voor bestuivende insecten een stuk moeilijker, en intussen zijn verschillende soorten met uitsterven bedreigd. Maar dat beseffen we niet altijd ten volle.

“*Het voordeel van oud te worden is dat je je kan herinneren hoe het vroeger was. Toen ik jong was, was het een gezoem van insecten, van bijen en van alles wat er leefde. Maar iemand van 30 jaar weet niet hoe het vroeger was.*”

— René De Backer, voorzitter Vlaams Bijeninstituut

Het *shifting baseline syndrome* zorgt er immers voor dat we met z'n allen vergeten zijn hoe de natuur en het landschap er vroeger uitzagen, en welke soorten er in leven en leefden. Doordat mensen vaak het landschap uit hun kindertijd als referentiekader nemen, schuift de basis, het ijkpunt – de baseline – per generatie op. Of zoals Aat Rietveld het bondig samenvatte: “Het referentiekader van kinderen vandaag is drie vogels. Mijn referentiekader is driehonderd vogels.” Dat geldt evenzeer voor insecten en bijen. De biomassa aan insecten in natuurgebieden gaat sterk achteruit. Dat verdwijnen van soorten en variëteiten brengt de natuur uit balans.

Het herstellen van die balans is geen eenvoudige taak en vereist een fundamentele verandering in ons denken over natuur en landschap. We moeten afstappen van een maakbare, mensgerichte benadering en overschakelen naar een landschapsvisie met aandacht voor het ecosysteem. Daar kan de immaterieel erfgoedpraktijk van het bijenhouden toe bijdragen. In een landschap dat zo is uitgekleeft dat het onvoldoende voedselbronnen biedt voor zowel honingbijen als wilde bijen, kunnen bijenhouders helpen om dit weer tot leven te brengen

Ecosysteemdiensten door imkers

Ecosysteemdiensten (ESD) zijn voordelen (diensten) die wij als mens van de natuur en omgeving (ecosystemen) ontvangen. Denk bijvoorbeeld aan bestuiving door insecten, voedselproductie, natuurlijke overstromingsbescherming, of groene omgevingen voor recreatie.

Er bestaan drie grote groepen van ecosysteemdiensten:

- **Producerende ESD:** Ecosystemen leveren producten zoals voedsel, drinkwater en grondstoffen.
- **Regulerende ESD:** Deze diensten zijn eerder ondersteunend, minder zichtbaar en werken op de achtergrond door. Ecosystemen reguleren bepaalde processen zoals klimaat en waterkwaliteit, CO₂-opslag... Vaak liggen in deze diensten nog kansen om ze te versterken.
- **Culturele ESD:** Dit zijn levensverbeterende natuurvoordelen, die ons leven gezonder, aangenamer en interessanter maken. Een groene woonomgeving, natuurgebonden recreatie en landschappelijk erfgoed hebben bijvoorbeeld een positieve invloed op onze levenskwaliteit.

voedselproductie

groene woonomgeving

bestuiving

bron van kennis

plagbestrijding

buitenactiviteiten

productie natuurlijke materialen

groene werkomgeving

Afbeelding 9: Imkers kunnen heel wat ecosysteemdiensten vervullen, zowel producerende (blauw), als regulerende (paars), en culturele (groen) diensten.

Behalve hun rol in het versterken van de biodiversiteit kunnen imkers ook andere bijdragen leveren in de vorm van ecosysteemdiensten, met bestuiving als meest voor de hand liggende. Maar ook plaagbestrijding; imkers merkten snel de invasieve Aziatische hoornaar op een vijftal jaar geleden en trokken mee aan de alarmbel. Naast die regulerende ecosysteemdiensten, zijn er producerende diensten die de imkers kunnen leveren. De productie van honing is een voorbeeld, al gebeurt dit met een overgrote meerderheid aan hobbyimkers vooral op kleine schaal. Hetzelfde geldt voor de productie

van natuurlijke materialen zoals bijenwas en propolis. Ten slotte zijn er een aantal culturele ecosysteemdiensten die door de imker geleverd kunnen worden, beginnend met de schat aan kennis die ze bezitten te verankeren en te verspreiden. Daarnaast is het imkeren op zich een boeiende buitenactiviteit, en kan de imker in de vorm van workshops en bezoeken delen met anderen. En, de imker kan door aanplantingen en het vervolledigen van de bloeihoog in de omgeving van zijn bijenkasten zorgen voor een groene woon- en werkomgeving.

Meer weten over de ecosysteemdiensten van de imker en de honingbij?

Aryal, S. et al. *'Ecosystem Services of Honey Bees: Regulating, Provisioning, and Cultural Functions'*

Journal of Apiculture 35(2), 2020.

Seward, B. *'Honey Bees as an Ecosystem Service?'* 2019.

Immaterieel erfgoed, zoals het imkeren, kan een rol spelen in de nodige mentaliteitswijziging naar een veranderde omgang met natuur en landschap. Het inzicht van de imker in de fascinerende leefwereld van de honingbij, kan ook anderen inspireren om bijenvriendelijke maatregelen te nemen. In de populaire startersopleidingen merken organisaties bovendien ook op dat die zorg voor de natuur een belangrijke motivatie is voor beginnende imkers. Dat vertelt Geert Meersdom, voorzitter van de Koninklijke Vlaamse Imkersbond: "Heden ten dage hebben wij wel meer interesse van mensen die vroeger totaal niets met de imkerij te maken hadden, die het niet van vader op zoon leren, maar vanuit

interesse. Het zijn mensen die van de natuur houden, die willen instaan ook voor biodiversiteit."

Erfgoed kan een krachtige verbinding creëren, niet alleen tussen imker en bij, maar meer algemeen ook tussen mens en natuur. Deze diepe verbondenheid, vaak aangeduid als ecoburgerschap, verwijst naar het ecologisch bewustzijn van het behoren tot een omgeving. Dit bewustzijn wordt terecht gezien als een belangrijke motivatie voor zogenaamd 'pro-environmental behaviour' en duurzame veranderingen in levensstijl, zelfs effectiever dan beleidsinstrumenten dat doen.

Een mentaliteitswijziging, zowel ten aanzien van erfgoed als van onze omgang met het landschap, is een werk van lange adem. Hoe kunnen we een nieuwe blik op erfgoed en landschap stimuleren? Binnen het project Water & Land belichten we enkele immaterieel erfgoedpraktijken die oplossingen bieden voor klimaat- en biodiversiteitsuitdagingen. Ook erfgoedgemeenschappen, erfgoedorganisaties, regionale

landschappen... kunnen immaterieel erfgoed mee onder de aandacht brengen vanuit die duurzaamheidsbril, via activiteiten, documentatietrajecten enzovoort. Dat kan bijdragen aan het ontwikkelen van een ecoburgerschap bij lokale inwoners, waarbij de verbondenheid tussen mens en natuur een nieuwe respectvolle omgang met het landschap bevordert.

Coproductie als sleutelwoord

Immaterieel erfgoedpraktijken zoals bijhouden en de traditionele ecologische kennis die ermee verbonden is, kunnen enorm waardevol zijn. Al eeuwenlang zijn imkers afgestemd op specifieke lokale kenmerken en microklimaten, en hoe deze relevant zijn voor de gezondheid en productiviteit van hun bijen.

De technische kennis over het bijhouden is in Vlaanderen en Nederland van een hoog niveau. Dat maakt dat honingbijen vaak goed gedijen onder toezicht van hun imker. Desondanks krijgen de bijenvolken te maken met uitdagingen op vlak van ziektes, plagen, klimaatverandering en afnemende biodiversiteit.

Het belangrijkste is dat we de draagkracht van het landschap versterken. Dat is de basis van alles. Daar moet je met alle betrokken partijen aan werken.

— Arjen De Groot, onderzoeker Dierenecologie Wageningen University & Research

Dit soort uitdagingen overstijgen het individuele niveau van de imker. Werken op landschaps-schaal is noodzakelijk, om voldoende oppervlakte aan maatregelen te creëren, alsook een voldoende spreiding in het landschap ervan. Een multidisciplinaire aanpak voor een bijenvriendelijk landschap is echter niet altijd vanzelfsprekend en de kennis van de imker kan een belangrijke meerwaarde zijn. Samenwerkingen tussen gemeenten, provincies, verenigingen, natuurorganisaties, wetenschappers, landbouwers... en imkers zijn cruciaal.

Die samenwerking kan verschillende vormen aannemen. Zo geeft het Vlaams Bijeninstituut bijvoorbeeld opleidingen aan groendienstenaars over hoe en wanneer te snoeien om zoveel mogelijk bloemen te doen bloeien voor de bijen. Of gaan heel wat imkers aan de slag met het doorgeven van waarnemingen van exoten, om het ecosysteem zo beter hier tegen te kunnen wapenen. Of is er in Vlaanderen landelijk de campagne van [‘Bijenvriendelijke gemeente’](#) die gemeenten ertoe aanspoort om openbaar groen bijenvriendelijk in te richten.

Meer weten?

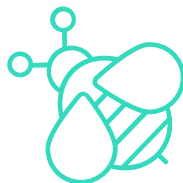
In de brochure [‘Meer dan bijen houden. Bijen, mensen en een duurzame toekomst’](#) licht auteur Jet Bakels ook een aantal Nederlandse voorbeelden van samenwerking toe.

Zulke voorbeelden tonen aan dat er al wel stappen worden genomen naar coproductie van openbare ruimtes bijvoorbeeld. Dat beaamt ook Geert Meersdom van de Koninklijke Vlaamse Imkersbond: “Ik denk dat er algemeen een evolutie is naar meer inspraak. Dat is een grote verandering in vergelijking met vijftien jaar terug. Toen besliste de stad wat werd gepland, nu kunnen we op sommige plaatsen voorstellen doen van welke bomen interessant zijn.” Bovendien merkt hij ook op dat er bewust wordt gestreefd naar meer biodiversiteit. “Men plant niet meer alleen enkelvoudig, slechts één of twee soorten. Men gaat meerdere soorten aanplanten zodanig dat je een betere impact op de wereld van de insecten.”

Een heel ander spoor van coproductie is te vinden bij de landbouwers. In het internationale project [Beespoke](#) (**B**enefiting **E**cosystems through **E**valuation of food **S**upplies for **P**ollination to **O**pen up **K**nowledge for **E**nd users) zet men in op het versterken en diversifiëren van de populatie wilde bestuivers. Aan de hand van beheersovereenkomsten voor bloemenstroken werden landbouwers gestimuleerd om zich hiervoor in te zetten. Die werden voor het project nog eens onder de loep genomen, en geoptimaliseerd voor wilde bestuivers. Daarvoor werden ook nieuwe zaadmengsels ontwikkeld. En hoewel imkers in het project ontbraken, is het Beespoke-project inspirerend. De bottom-up-werking maakte dat

relevante stakeholders zoals de landbouwers werden meegenomen in het project als gelijkwaardige partners. Expertises werden gebundeld en kennis en ervaringen uit de lokale demogebieden werden gedeeld op Europese schaal.

Het opzetten van zulke netwerken is een belangrijke aanbeveling om coproductie te realiseren. Door in landschaps-beheersplannen of ruimtelijke ontwikkeling ook lokale erfgoed-gemeenschappen in het proces te betrekken, kunnen vanaf het begin de mogelijkheden van erfgoed (zowel immaterieel als onroerend) meegenomen worden. Via lokale projecten, die gelukkig steeds meer voorkomen, kan gewerkt worden aan globale duurzaamheidsdoelen.

Afbeelding 10: Een bloeiende bloemrand rond een graanakker © Willem Tel.

Beleid en best practices

De verbinding tussen duurzame ontwikkeling en immaterieel erfgoed staat nog in zijn kinderschoenen. Het kenbaar maken van deze link aan beleidsmakers, professionals en het brede publiek is hoognodig. Er zijn al verschillende beleidsinstrumenten en strategieën voor het bijhouden waarin kapstukken te vinden zijn om het erfgoedverhaal aan op te hangen.

Zo hebben zowel Vlaanderen als Nederland een bijenstrategie. In Nederland nam het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit in 2018 het initiatief om een [Nationale Bijenstrategie](#) op te stellen, in samenwerking met provincies, gemeenten, waterschappen, natuurorganisaties, kennisinstellingen (zoals het

Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland), maar ook imkerverenigingen. In Vlaanderen zijn een aantal verschillende beleidsinstrumenten verschenen de afgelopen jaren. Er is een [Vlaams Actieplan Wilde Bestuivers](#), een [Belgische nationale strategie inzake bestuivers 2021-2030](#), een [Federaal Bijenplan \(2017-2019\)](#), en ten slotte een [Strategisch Plan Bijenteelt](#). In kader van dat laatste plan doet het Agentschap Landbouw jaarlijks een oproep naar bijenteeltprojecten, die ingediend kunnen worden door imkerverenigingen of onderzoeksinstituten. In het Strategisch Plan Bijenteelt staan dus in verschillende projecten de honingbijen centraal, waar in de andere strategieën de focus eerder ligt op de wilde bijen.

Meer weten?

In Nederland verscheen een rapport over ['5 jaar Nationale Bijenstrategie'](#) en wat daardoor intussen bereikt werd!

Bijen in beleid

De afgelopen jaren is de beleidsmatige aandacht voor bijen, en meer bepaald wilde bestuivers, enorm gegroeid. Dat vertaalde zich in nationale strategieën en plannen, zowel specifiek over deze belangrijke insecten, als breder op vlak van biodiversiteit.

De verschillende strategieën in België en Vlaanderen, maken duidelijk dat de bevoegdheden omtrent imkerij verdeeld zijn. Voedselveiligheid wordt vanuit het nationale/federale niveau bekeken. De imkerij met de honingbijen als landbouwhuisdieren huist onder het Departement Landbouw, terwijl de impact op de biodiversiteit dan weer veelal vanuit het Departement Omgeving wordt bekeken. Op elk van die niveaus zijn de afgelopen jaren verschillende plannen met bijhorende budgetten opgesteld. In Nederland is het eenvoudiger, want zowel de bestuivingsfunctie als de productie van honing als de impact van imkers op de biodiversiteit vallen allemaal onder het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Daarenboven zijn er ook allerlei Europese maatregelen en andere internationale maatregelen, zoals het VN-Milieuprogramma die handelen over de problematiek van de achteruitgang van de honing- en wilde bijen.

Meer lezen hierover? Het artikel ['De bescherming van de bijen, een beleidsuitdaging'](#) biedt een overzicht van Belgische en internationale maatregelen.

Er is dus heel wat wetgeving over bijen, maar de aandacht gaat daarin (bijna) volledig naar wilde bestuivers. Tools als Biocultural Heritage Framework zijn een hulpmiddel om in zulke strategieën, wetten en plannen de kansen die immaterieel erfgoed, in dit geval het bijenhouden, biedt op te nemen. Het vormt een hulpmiddel om de mindset te veranderen, beleidsmakers te stimuleren een participatief beheer uit te voeren, en een andere kijk op landschap en erfgoed en projecten te faciliteren. Dat Biocultural Heritage Framework bestaat uit vijf elementen, die met elkaar verbonden en zijn en samen de voorwaarden creëren voor veerkrachtige samenlevingen: biodiversiteit, landschap, lokale kennis, participatief beheer en ten slotte culture, sociale en economische

waarden. Het framework kan ingezet worden als een instrument:

- Om te kijken hoe de verschillende elementen die leiden tot veerkrachtigheid aanwezig zijn in Vlaams of Nederlands beleid
- Om de conversatie te openen over hiaten in dat beleid, of de totale afwezigheid van erfgoed als actor

Tijdens het project Water & Land zetten we verder in op het bekijken van visie- en beleidsteksten, op zoek naar kapstokken om erfgoed aan op te hangen en kansen voor een dergelijke holistische toekomstvisie te helpen creëren.

Onderbouwen met onderzoek

De kennis van de imkers, over hun bijenvolken, de drachtplanten, het verzorgen van een bloeihoogte en de lokale effecten daarvan zit in de eerste plaats in de hoofden en handen van deze erfgoeddragers. Deze veeleer praktische

en ongrijpbare kennis is daardoor soms moeilijk te vatten voor beheerders en beleidsmakers. Met behulp van platformen als Honeybee Valley of burgerwetenschapsprojecten, lukt het stilaan om die kennis te verankeren. Er gebeurt namelijk al heel wat onderzoek naar de

“Een imker moet goed observeren, abnormaliteiten vaststellen en daarover informatie vragen of conclusies trekken.”

— Geert Meersdom, voorzitter Koninklijke Vlaamse Imkersbond

honingbij, en daarvoor wordt al veel samen-
gewerkt met imkers om kennis te vergaren.
Om inzicht te krijgen in de complexe interacties
die de gezondheid en productiviteit van de
honingbij beïnvloeden, zijn immers lange
termijnobservaties nodig. Wetenschappelijke
onderzoekers zien dus een uitgelezen kans in
een samenwerking met imkers hiervoor.
Maar niet enkel naar de honingbij zelf wordt

volop onderzoek gevoerd. De draagkracht van
het landschap blijft een vraagstuk dat nog geen
sluitend antwoord heeft gekregen, en ook de
klimaatrobustheid van verschillende imker-
methodes zou een boeiend onderzoeksthema
zijn. Opnieuw zijn imkers, die in het landschap
staan en vernetwerkt zijn met landbouwers en
natuurbeheerders, belangrijke stakeholders in
dergelijk onderzoek. Het voeren van onderzoek

Internationale onderzoeksprojecten

Er lopen tal van internationale onderzoeksprojecten die de gezondheid van honingbij en wilde bij centraal stellen. We lichten hier graag één voorbeeld uit.

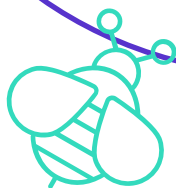
In het [INSIGNIA-EU project](#) wordt onderzoek gedaan naar milieuverontreiniging met behulp van de imkers en hun tienduizenden honingbijen. Detectie van pesticiden, microplastics, zware metalen en luchtverontreinigende stoffen gebeurt er aan de hand van burgerwetenschap: imkers uit alle 27 EU-landen leverden stalen aan onderzoekslabo's. In de zomer van 2024 wordt in het project nog volop gewerkt aan het analyseren en modelleren van de resultaten. Een dergelijk grootschalig onderzoek, leert ons heel wat bij over milieuvervuiling én toont aan wat de meerwaarde van een burgeronderzoek kan zijn.

is één kant van het verhaal. De onderzoeksresultaten (die vaak regio- of tijdsgebonden zijn) worden bij voorkeur nog vertaald naar beleidsmakers enerzijds en imkers anderzijds. Koepelorganisaties van imkerverenigingen zetten hierop in via hun ledenbladen, het samenwerkingsplatform Honeybee Valley zorgt voor themapublicaties. En ook in basisopleidingen tot imker zijn in Vlaanderen en Nederland intussen eindtermen vastgelegd waarin bij voorkeur de meest recente inzichten aan een nieuwe generatie imkers worden doorgegeven. In de Vlaamse termen zijn bijvoorbeeld doelstellingen

in verband met drachtplanten voor honingbij en wilde bij opgenomen, van het herkennen tot het promoten ervan. Op die manier kunnen zowel imkers met jarenlange ervaring als jonge imkers hun rol spelen in het bevorderen van de biodiversiteit.

In het project Water & Land zetten we gedurende de loop van het project nog in op het verzamelen van onderzoeksvragen en thema's om universiteiten aan te sporen meer onderzoek te doen naar de hefboomfunctie van immaterieel erfgoed.

Afbeelding 11: Controleren van de ramen © Honeybee Valley

Zelf aan de slag

De incorporatie van immaterieel erfgoed in ontwikkeling, in beheer, in beleid en in onderzoek vereist een nieuwe blik. Het daagt de conventionele denkpatronen en gevestigde waarden uit. Imkers worden vandaag al regelmatig betrokken in onderzoek, beheer of beleid. Ze kunnen met behulp van hun honingbijen een belangrijke signaalfunctie vervullen of data verzamelen voor wetenschappelijk onderzoek. Daarenboven helpt bijhouden met aandacht voor de natuur niet enkel de honingbijen vooruit, maar ook andere bestuivende insecten. Slimme aanplantingen met inheemse soorten kunnen lokaal de bloeihoogte vervolledigen en zowel de wilde bij als de honingbij van stuifmeel en nectar voorzien. Steeds meer imkers engageren zich voor deze manier van bijhouden. Bovendien kan iedereen hiertoe bijdragen. Aandacht voor een bijenvriendelijke omgeving helpt imkers, de honingbijen én wilde bestuivers vooruit. Het aanplanten van inheemse soorten, het plaatsen van insectenhôtels of stukjes grond onbewerkt te laten voor nestgelegenheden zijn allemaal mogelijke maatregelen voor een biodiversere toekomst. Dat kan in de eigen tuin, of in samenwerking met steden en gemeenten, bedrijven of organisaties... Samen met de imkers, en de bijen, voor de toekomst!

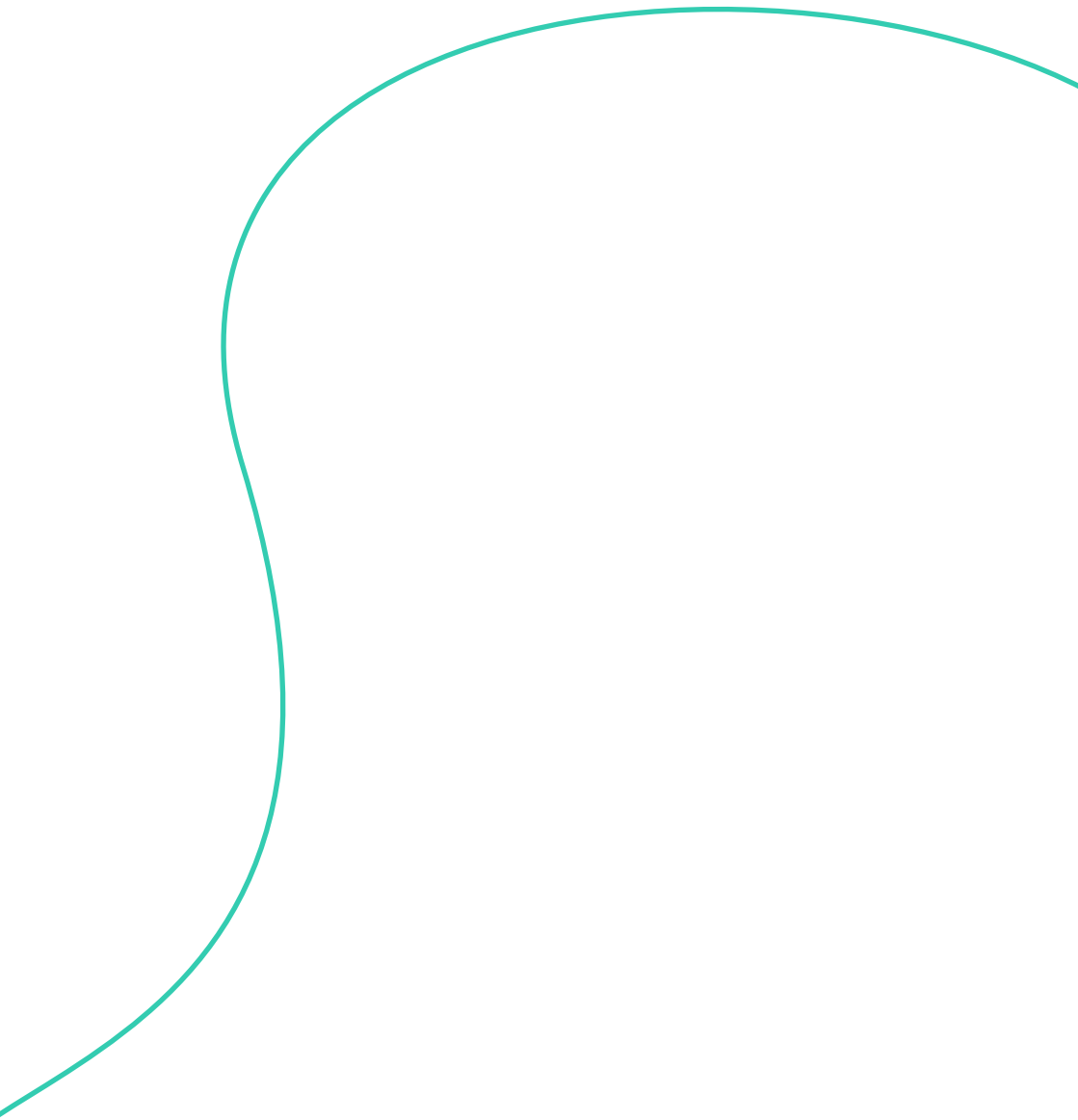
Ken je zelf nog andere immaterieel erfgoedpraktijken die verbonden zijn aan water en land? Laat het ons zeker weten!

Geprikkeld om zelf aan de slag te gaan rond immaterieel erfgoed, klimaat en duurzaamheid? We geven alvast enkele aanbevelingen mee.

- **Breng duurzame immaterieel erfgoedpraktijken in kaart en zet in op borgen.** Bekijk eens welke praktijken er in jouw (werk)omgeving worden beoefend en hoe die zouden kunnen bijdragen in klimaatuitdagingen? Sluiten deze praktijken aan bij (lokale) klimaat- of milieudoelstellingen? Of beoefen je zelf misschien erfgoed dat kan bijdragen aan klimaatvraagstukken? Maak de praktijk zichtbaar, bijvoorbeeld door een registratie op immaterieelerfgoed.be of immaterieelerfgoed.nl.
- **Open het gesprek met mogelijke partners.** Samenwerken en coproductie zijn cruciaal leerden we in het project Water & Land. Ga na wie er interessante partners kunnen zijn en bedenk wat de voordelen zijn van het inschakelen van erfgoed voor elk van die partners. Welke gezamenlijke belangen delen jullie?

- **Documenteer en onderzoek praktijken** verder vanuit historisch, ecologisch, biologisch, hydrologisch... standpunt. Hoe meer we te weten komen over deze praktijken, hoe beter. Ga in lokale archieven, literatuur en kaarten op zoek naar de landschapsgeschiedenis, of zet als bioloog, ecooloog, geograaf... eens een historische bril op.
- **Maak beleidsmakers, natuurbeheerders, lokale gemeenschappen, jongeren warm** voor dit klimaatrobuste erfgoed. Erfgoed werkt verbindend, tussen mensen onderling, en tussen mens, natuur, cultuur en landschap. Door mensen te enthousiasmeren voor (lokaal) immaterieel erfgoed, kan de borging van immaterieel erfgoedpraktijken geholpen worden

Afbeelding 12: Honingbij op een vergeet-mij-nietje © Willem Tel.

Meer lezen

Beknopte bibliografie

Apimondia, [*Beekeeping contributes to achieve the Sustainable Development Goals*](#), 2021.

Bakels, J., [*Meer dan bijen houden. Bijen, mensen en een duurzame toekomst!*](#), Arnhem, 2023.

Bakels, J., Elpers, S., 'Immaterieel erfgoed als hefboom voor duurzaamheid', Boekman. Trends in kunst en cultuur, Vol. 127, 2021.

Bijentelersbond Lanaken en Omstreken, *Wegwijs in de oude imkerij*, Lanaken, 2011.

Geurts, A. en Luyten, S., [*Bij de imkerij*](#), 2016.

Goens, O. en Maes, J., *Geschiedenis van de Bijenteelt*, Brugge, 1985.

Jacobs, B. en Plettenburg, H., *De oude imkerij*, Arnhem, 1969.

Extra informatie

Aryal, S. et al, [*'Ecosystem Services of Honey Bees; Regulating, Provisioning, and Cultural Functions'*](#), Journal of Apiculture 35(2), 2020.

Drossart, M., et al, [*Belgian Red List of Bees*](#), Bergen, 2019.

Reemer, M., [*Basisrapport voor de Rode Lijst Bijen*](#), Leiden, 2018.

Seward, B, [*'Honey Bees as an Ecosystem Service?'*](#) 2019.

Interessante links

Agentschap Landbouw & Zeevisserij (Vlaanderen), [Strategisch Plan Bijenteelt](#).

Departement Omgeving (Vlaanderen), [Vlaams Actieplan Wilde Bestuivers](#), 2022.

FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen, Leefmilieu (Vlaanderen), [Federaal Bijenplan](#), 2017.

FOD Volksgezondheid, Veiligheid van de Voedselketen, Leefmilieu (Vlaanderen), [Belgische nationale strategie inzake bestuivers 2021-2030](#), 2021.

Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland, [Bijenhouden](#)

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (Nederland), [5 jaar Nationale Bijenstrategie](#), 2023.

[Nationale Bijenstrategie](#) Nederland

Naturalis Biodiversity Center, [Bloeibogen](#)

Project [Beespoke](#)

Wageningen University & Research en partners, [Hulp voor Bestuivers](#)

Werkplaats immaterieel erfgoed, [Imkeren](#)

Website [Leve de bijen!](#)

Organisaties verbonden met het bijenhouden in Vlaanderen en Nederland

- [Nederlandse Bijenhoudersvereniging](#)
- [Koninklijke Vlaamse Imkerbond](#)
- [Vlaams Bijeninstituut](#)
- Tal van [Nederlandse](#) en [Vlaamse](#) lokale verenigingen
- [Bijenlandschap West-Brabant](#)
- [Honeybee Valley](#)

Project Water & Land

Op de [website](#) vind je meer informatie, concrete tips en projectresultaten terug. Wat zeggen erfgoed-dragers zelf? En wat denken experts? Luister daarvoor naar de podcastreeks Water & Land of bekijk de filmpjes op de [Kennis-pagina](#) van onze website.

Kijk

Luister

Lees

